

POSTANOWIENIE

Dnia 26 lipca 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Dariusz Dończyk

SSA Andrzej Niedużak (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Spółki Gazownictwa Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
w P.

przy uczestnictwie G. S., M. S., H. F.,

X.Y. oraz Polskiego Górnictwa Naftowego i Gazownictwa
Spółki Akcyjnej w W.

o stwierdzenie zasiedzenia służebności,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 26 lipca 2012 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 15 lipca 2011 r.,

**uchyla zaskarżone postanowienie i sprawę przekazuje Sądowi
Okręgowemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu
Sądowi orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Spółka Gazownictwa Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w P. wnosila o stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie przez Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. w W. z dniem 10 lipca 2005 r. służebności odpowiadającej służebności przesyłu na nieruchomości położonej w G. gmina S. stanowiącej przedmiot współwłasności G. S., M. S., H. F. i X.Y. w częściach wynoszących 1/4.

Uczestnicy postępowania - współwłaściciele nieruchomości - domagali się oddalenia wniosku i zarzucali, że nie było zgody na posadowienie gazociągu na ich działce, nie jest znany termin początkowy zasiedzenia, bowiem nie ma dokumentów świadczących o usunięciu usterek wskazanych w protokole odbioru, uczestnicy kwestionowali też następstwo prawne wnioskodawcy wobec poprzedników oraz wskazywali, że gazociąg nie spełnia przewidzianego w art. 292 k.c. warunku urządzenia trwałego i widocznego.

Uczestnik postępowania Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. popierał wniosek.

Sąd Rejonowy postanowieniem z dnia 28 grudnia 2010 r. oddalił wniosek, a Sąd Okręgowy postanowieniem z dnia 15 lipca 2011 r. oddalił apelację wnioskodawcy.

Z niekwestionowanych ustaleń faktycznych wynika, że decyzją z dnia 25 kwietnia 1968 r. Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w P. ustalono lokalizację szczegółową gazociągu wysokiego ciśnienia doprowadzającego gaz ziemny z P. do G. W dniu 10 lipca 1975 r. dokonano odbioru końcowego inwestycji. Gazociąg zlokalizowany jest między innymi na stanowiących własność uczestników postępowania - osób fizycznych, działkach nr 233/81 i 233/90, dla których Sąd Rejonowy prowadzi księgę wieczystą KW [...]. Na nieruchomości tej gazociąg przebiega pod ziemią, a na jej powierzchni został postawiony jeden z betonowych słupków oznaczających przebieg gazociągu. G. S., M. S., H. F. i X.Y. nabyli działki w drodze dziedziczenia po S. J., który był właścicielem gruntów w czasie budowy

gazociągu. Sądy ustaliły też, że wnioskodawca jest następcą prawnym przedsiębiorstwa państwowego Okręgowe Zakłady Gazownictwa.

Oddalając apelację wnioskodawcy Sąd Okręgowy stwierdził, że w świetle art. 292 k.c. ujawnienie przebiegającego pod ziemią gazociągu na mapach nie wystarcza do stwierdzenia, że gazociąg stanowi trwałe i widoczne urządzenie. Także betonowy słupek posadowiony na nieruchomości uczestników nie stanowi trwałego i widocznego urządzenia w rozumieniu art. 292 k.c. Słupek ten nie jest częścią składową urządzeń przesyłowych, ani nie jest z nimi funkcjonalnie powiązany. Nie stanowi on integralnej części urządzenia. Betonowy słupek ułatwia jedynie zlokalizowanie gazociągu i służy oznaczeniu jego przebiegu. Zdaniem Sądu, żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy nie może mieć świadomość właścicieli gruntu o wybudowanym gazociągu. Ustawodawca ustanowił bowiem wyraźny wymóg korzystania z trwałego i widocznego urządzenia. Dodatkowo i „tylko ubocznie”, Sąd Okręgowy wyraził pogląd, że przed ustawowym uregulowaniem służebności przesyłu, nabycie w drodze zasiedzenia służebności odpowiadającej jej treścią przez przedsiębiorstwo nie było możliwe. W tym zakresie Sąd nie podzielił poglądów Sądu Najwyższego wyrażonych w uchwale z dnia 7 października 2008 r.

W skardze kasacyjnej opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ §1 pkt 1 k.p.c.) wnioskodawca zarzucił naruszenie art. 292 k.c. w związku z art. 305⁴ k.c. przez błędną interpretację wyrażającą się w uznaniu, że posiadanie służebności przez Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. nie polegało na korzystaniu z trwałego i widocznego urządzenia, podczas gdy zarówno sam gazociąg od chwili jego wybudowania, jak też słupek znacznikowy powinny być uznane za trwałe i widoczne urządzenie. Dalej skarżący zarzucał błędną interpretację art. 285 k.c. w związku z art. 305⁴ k.c. przez przyjęcie, że przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 116, poz. 731), tj. przed wprowadzeniem do polskiego systemu prawnego służebności przesyłu, nie było możliwe obciążenie nieruchomości służebnością gruntową odpowiadającą swą treścią służebności przesyłu. Wnioski skargi kasacyjnej zmierzały do uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego

rozpoznania, ewentualnie orzeczenia reformatoryjnego przez uwzględnienie wniosku o stwierdzenie zasiedzenia służebności.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzut błędnej wykładni (interpretacji) art. 285 k.c. w związku z art. 305⁴ k.c. sformułowany w punkcie 2 wskazanej podstawy kasacyjnej, wydaje się być wynikiem niezrozumienia poglądu wyrażonego w uzasadnieniu zaskarżonego postanowienia. Sąd Okręgowy nie zakwestionował bowiem dopuszczalności ustanowienia na tle stanu prawnego, obowiązującego przed dniem 5 sierpnia 2008 r. służebności odpowiadającej swą treścią służebności przesyłu. Stwierdził natomiast „ubocznie”, że w poprzednim stanie prawnym taka służebność mogłaby być ustanowiona na rzecz oznaczonej nieruchomości władnącej, nie zaś na rzecz przedsiębiorstwa. W tym zakresie Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2008 r. (III CZP 89/08, Biul. SN 2008/10/7).

Służebność przesyłu została wprowadzona do polskiego systemu prawnego ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 116, poz. 731). Potrzeba ustawowej regulacji wynikała z konieczności faktycznych, związanych z istnieniem i funkcjonowaniem przedsiębiorstw zajmujących się instalowaniem i eksploatacją różnorodnych urządzeń przesyłowych służących dystrybucji energii, paliw, wody, ścieków itp. W związku z ruchem tych przedsiębiorstw ujawnił się problem dopuszczalności stosowania przepisów normujących służebności gruntowe. Podstawowy problem dotyczył analogicznego stosowania przepisów o służebności drogi koniecznej, jednak treścią tej służebności byłoby utrzymywanie sieci przesyłowych, telekomunikacyjnych, energetycznych i innych. Służebność przesyłu została unormowana w art. 305¹ - 305⁴ k.c. jako trzecia kategoria służebności obok służebności gruntowych i osobistych. W dalszym ciągu pozostaje jednak aktualna problematyka możliwości obciążenia nieruchomości służebnością gruntową

odpowiadającą swoją treścią służebności przesyłu, na gruncie prawa obowiązującego przed dniem 3 sierpnia 2008 r., tj. przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 30 maja 2008 r. W piśmiennictwie i judykaturze Sądu Najwyższego podkreślano wyjątkowość instytucji uregulowanej w art. 292 k.c. wyrażającą się w konieczności korzystania z cudzej nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści służebności w sposób jawny, to znaczy przy wykorzystaniu jawnego urządzenia będącego zewnętrzną oznaką ostrzegającą właściciela nieruchomości, że korzystanie istnieje (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1960 r., 2CR 951/59, OSN 1951/20). Kodeks cywilny nie definiuje pojęcia trwałego i widocznego urządzenia. Analizując wypowiedzi doktryny oraz poglądy judykatury Sądu Najwyższego można stwierdzić, że „urządzenia” należy rozumieć jako wynik celowego działania ludzkiego uzewnętrzniony w trwałej postaci widocznych przedmiotów czy urządzeń wymagających do swego powstania pracy ludzkiej. Winny one odpowiadać treści służebności gruntowej pod względem gospodarczym i umożliwiać lub ułatwiać korzystanie z nieruchomości władnącej w zakresie treści tej służebności (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 1969 r., II CR 516/68, OSN 1969/220, z dnia 17 lutego 1960 r., 2CR 951/59, OSN 1961/20, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2002 r., V CKN 972/00, OSP 2003/7-8/100). Orzecznictwo Sądu Najwyższego dostarcza konkretnych przykładów urządzeń uznanych za trwałe i widoczne, są to rowy odwadniające, nasypy, studnie, groble, utwardzenia na gruncie szlaku drożnego, mostki (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1999 r., III CKN 379/99 - niepubl.). W powołanym już wyżej postanowieniu z dnia 24 kwietnia 2002 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że widoczny na powierzchni ziemi osadnik wraz z dołączoną do niego rurą kanalizacyjną, znajdującą się pod powierzchnią gruntu mogą być uznane za trwałe i widoczne urządzenie w rozumieniu art. 292 k.c. W uzasadnieniu tego postanowienia Sąd Najwyższy (także sądy obu instancji) wskazał na istotną rolę wiedzy właściciela nieruchomości o znajdującym się na jego gruncie urządzeniu. Warto dodać, że była to rura posadowiona pod powierzchnią gruntu.

Innym zagadnieniem rozważanym na gruncie art. 292 k.c. jest kwestia możliwości zasiedzenia służebności gruntowej, gdy trwałe i widoczne urządzenie zostało wzniesione przez właściciela nieruchomości służebnej. W uchwale siedmiu

sędziów Sądu Najwyższego z dnia 9 sierpnia 2011 r. (III CZP 10/11, OSNC 2011/12/129), Sąd Najwyższy opowiedział się za dominującym w piśmiennictwie i judykaturze poglądem, iż wykonanie trwałego i widocznego urządzenia przez posiadacza nieruchomości w zakresie służebności gruntowej drogi dojazdowej jest przesłanką zasiedzenia tej służebności. Sąd Najwyższy wskazał, że tylko urządzenie wzniesione przez posiadacza nieruchomości w zakresie odpowiadającym treści służebności stanowi widomy znak przestrzegający, że istniejący na gruncie stan powstały na skutek działania osoby nieuprawnionej może doprowadzić do ograniczenia prawa własności. W konsekwencji zasiedzenie służebności gruntowej w sytuacji, gdy urządzenie wzniosł właściciel nieruchomości służebnej, co do zasady nie byłoby możliwe.

Zagadnieniem do którego Sąd Okręgowy odniósł się „ubocznie”, jest dopuszczalność nabycia w drodze zasiedzenia służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu na rzecz przedsiębiorstwa, w stanie prawnym poprzedzającym ustawowe uregulowanie służebności przesyłu (art. 305¹ - 305⁴ k.c.). Pozytywna odpowiedź zawarta w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2008 r., III CZP 89/08 Biul. SN 2008/10/7), stanowi kontynuację poglądów wcześniej już w judykaturze Sądu Najwyższego prezentowanych (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2003 r., III CZP 79/02, OSNC 2003/11/142, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2006 r., IV CSK 149/05-niepubl.).

W rozpoznawanej sprawie przedsiębiorstwo przesyłowe domagało się stwierdzenia zasiedzenia służebności odpowiadającej treścią służebności przesyłu, gazociągu wysokiego ciśnienia Dn 150 zbudowanego i posadowionego na działce stanowiącej własność poprzednika prawnego uczestników postępowania, pod powierzchnią gruntu. Inwestorem był poprzednik prawny wnioskodawcy. Z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń wynika, że umieszczenie gazociągu było właścicielowi gruntu wiadome. Gazociąg jest poza wszelką wątpliwością „urządzeniem” rozumianym jako wytwór świadomej i celowej aktywności ludzkiej. Jest obiektem trwałym nie zaś tymczasowym czy prowizorycznym. Pozostaje wątpliwość, czy jest urządzeniem widocznym. Zdaniem Sądu Najwyższego w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę, widoczność urządzenia musi być

ujmowana szeroko i nie może stronić od specyficznej treści służebności, o którą w sprawie chodzi. Jeżeli z samej natury służebności wynika, że trwałe urządzenie, z którego uprawniony korzysta przebiega w całości lub w części pod powierzchnią ziemi, to uzależnienie dopuszczalności zasiedzenia służebności odpowiadającej treści służebności przesyłu, od tego w jaki sposób na danym, konkretnym odcinku urządzenie zostało posadowione nie wytrzymałoby krytyki. W przedstawionych wyżej wypowiedziach, Sąd Najwyższy wielokrotnie eksponował element świadomości właściciela nieruchomości służebnej. W dawniejszej literaturze częstokroć posługiwano się na określenie trwałego urządzenia słowem „jawne”, eksponując tym samym element świadomości właściciela nieruchomości służebnej. Jego wiedza wynikająca ze świadomości pobudowania urządzenia, fizycznej możliwości stwierdzenia obecności tego urządzenia oraz możliwości zapoznania się z mapami dokumentującymi jego przebieg, mogą w okolicznościach konkretnej sprawy wypełniać wymogi przewidziane w art. 292 k.c. dla nabycia służebności o treści odpowiadającej służebności przesyłu. Słupki znacznikowe nie mają dla stwierdzenia zasiedzenia roli decydującej.

Mając powyższe na uwadze, na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.